

# Civilsamhället som aktör i fredsbyggande processer

En komparativ fåfallstudie mellan Moçambique och Rwanda

Tecken: 59 921

Agnes Löfgren Jim Bengtsson Malin Mattsson

# Abstract

Genom en komparativ fåfallstudie mellan Rwanda och Moçambique undersöks hur den fredsbyggande processen i ett postkonfliktuellt samhälle påverkas av civilsamhället som aktör beroende på dess förutsättningar för politiskt utrymme. Studiens teoretiska utgångspunkt är Anna K. Jarstads teori om de fyra fredsbyggande dilemman som bygger på tesen om att fredsbyggande och demokratisering kan verka som motverkande processer. Slutsatsen som dras är att civilsamhällets möjlighet att verka som en positiv förändringsaktör är beroende av hur staten och det internationella samfundet hanterar dess politiska utrymme i samhället. Till detta hör att skapa förutsättningar för att säkra och legitimera civilsamhällets plats i fredsbyggande processer.

**Nyckelord:** Civilsamhälle, fredsbyggande, demokratisering, statsbyggande, aktörskap

## Innehåll

1. Inledning .....	4
1.1 Syfte och problemformulering .....	4
1.2 Avgränsning och motivering.....	5
2. Metod och material.....	6
2.1 Komparativ fåfallstudie .....	6
2.2 Operationalisering.....	7
2.3 Definitioner av centrala begrepp .....	7
2.3.3 Civilsamhälle.....	7
2.3.1 Liberalt fredsbyggande.....	8
2.3.2 Demokratisering .....	9
2.4 Material och källkritik.....	9
3. Teoretiskt ramverk .....	10
3.1 Teorin om fredsbyggande dilemma .....	10
3.2 Redogörelse för dilemman .....	10
4. Bakgrund.....	12
4.1 Moçambique .....	12
4.2 Rwanda.....	12
5. Empirisk redovisning och analys.....	14
5.1 Det horisontella och det vertikala dilemmat.....	14
5.1.1 Det horisontella och det vertikala dilemmat i Rwanda .....	14
5.1.2 Det horisontella och det vertikala dilemmat i Mocambique .....	15
5.2 Det systematiska och det temporala dilemmat .....	16
5.2.1 Det systematiska dilemmat i Rwanda .....	17
5.2.2 Det systematiska dilemmat i Moçambique .....	18
5.2.3 Det temporala dilemmat - samspelet med det systematiska .....	19
5.3 Civilsamhället i fredsbyggande processer – mellan ideal och verklighet.....	19
6. Diskussion.....	21
7. Avslutande kommentar .....	23
8. Referenser .....	24

# 1. Inledning

Övergången mellan konflikt och fred innebär förändring. Förändringar som verkar som processer och är kopplade till samhällets olika delar; det politiska, ekonomiska och sociala. Dessa omvandlingsprocesser berör huvudsakligen demokrati och utveckling. (Jarstad & Sisk, 2008: 1, 4f). Fredsbyggande och demokratisering ses idag av det internationella samfundet som två processer vilka båda är nödvändiga i post-konfliktuella samhällen. Vidare har demokratisering varit en del av internationellt fredsbyggande sedan 1990-talet (Jarstad & Sisk, 2008: 1, 4f). Civilsamhället ses som en viktig aktör och dess medverkan i ovanstående processer tolkas ofta som ett bevis för att en lokal förankring existerar. Civilsamhället och dess inkludering respektive exkludering rör frågan om vem eller vilka demokratisering och fred är till för. Samt hur civilsamhällets möjlighet till politiskt utrymme påverkar utsikterna för en framgångsrik övergång mellan konflikt och fred.

## 1.1 Syfte och problemformulering

I Boken "From War to Democracy, Dilemmas of Peacebuilding" framhålls argument för att modellerna och processerna bakom demokratisering och fredsbyggande inte alltid går hand i hand utan i vissa fall kan underminera varandra (Jarstad & Sisk, 2008: 17). Vidare bygger demokrati delvis på idén om aktörskap av olika former. Civilsamhället ses ofta som en vital del av ett samhälles utveckling och "en aktör" som främjar demokratiska institutioner (Barnes, 2009: 131). Med civilsamhället som utgångspunkt och med tesen om demokratisering och fredsbyggande som motverkande processer skall vi i denna uppsats utreda civilsamhällets roll i egenskap av aktör i postkonfliktuella förändringsprocesser, vilket demokratisering är en del av. Därtill skall den relevans och det utrymme som civilsamhället har att analyseras. Syftet är alltså att undersöka civilsamhällets påverkan på samhällets utveckling där en hållbar fred är målet. Frågeställningen är således:

- Hur påverkas den fredsbyggande processen i ett postkonfliktuellt samhälle av civilsamhället utifrån de förutsättningar som finns för politiskt utrymme?

Metodologiskt analyseras frågeställningen genom en komparativ fåfallstudie, där de två postkonfliktuella nationsstaterna Moçambique och Rwanda jämförs. Nedan följer en utläggning om hur vi resonerar kring avgränsningar i studien, främst empiriska, samt motivering till detta.

## 1.2 Avgränsning och motivering

Undersökningen är begränsad till två analysenheter, Rwanda och Moçambique vilka är utvalda på grund av att de genomgått liknande historiska händelser och utvecklingsprocesser. Liknande förutsättningar är ett krav för att betydelsen av andra omkringliggande element ska kunna reduceras i analysen. Faktorer som är av stor betydelse för analysen är liknande historisk bakgrund, den politiska situationen och fallens geografiska placering. Vidare är den nationella politiska utformningen också en viktig del som påverkar vilket politiskt utrymme civilsamhället har. De relevanta oberoende variablerna är därför följande: båda fallen är tidigare kolonialstater och kraftigt beroende av bistånd. Moçambique är ett av de länder i världen som är mest biståndsberoende och Rwanda är det land i Afrika som får mest bistånd (Landguiden,a,b). Dessa faktorer skulle kunna påverka ägandeskapet i respektive fredsprocess. Ytterligare relevanta oberoende variabler är följande: fallen ligger under genomsnittet på på HDI- indexet för regionen söder om Sahara (UNDP,a,b). Faktorer som fattigdom och ojämnlighet kan bidra till vilken möjlighet befolkningen har att engagera sig, vilken roll organisationer har i samhället samt vilken möjlighet till politiskt utrymme dessa har. Vidare dominerar den politiska arenan i båda fallen av ett fåtal aktörer och presidenten har i båda fallen stora maktbefogenheter och fungerar som både statschef och överbefälhavare. Detta är ytterligare en variabel som kan påverka civilsamhällets möjlighet till politisk utrymme.

Tidsramen för undersökningen är i båda fallen avgränsad till en nio års period. Fokus för analysen är i Rwanda åren efter 2003 då de första fria valen med flera partier sedan självständigheten genomfördes. I Moçambique ligger fokus på åren efter fredsavtalet 1993. Vi är medvetna om den eventuella problematiken med att jämföra två fall med ovanstående skillnad i tidsintervall, till exempel då utformningen av fredsbyggande operationer har utvecklats och förändrats från 1990- talet och fram tills idag. Både den statscentrerade synen på aktörskap och diskursen kring civilsamhället har förändrats och numera ses civilsamhället som ett viktigt element i fredsbyggande processer (Barnes, 2009:145; Peiffer, 2004:359f). Detta ser vi dock som en fördel i genomförandet av analysen då det medför en tydlig skillnad i de valda fallen både vad det gäller synen på civilsamhället och vilken roll det har haft i den fredsbyggande processen. En vidare redogörelse för bakgrund och kontext av våra valda fall presenteras i stycket nedan.

## 2. Metod och material

För att besvara frågeställningen utförs en komparativ fåfallstudie. Förklaring av metod, val av operationalisering och definitioner av för uppsatsen centrala begrepp följer nedan.

### 2.1 Komparativ fåfallstudie

Frågeställningen kommer att besvaras genom en komparativ fåfallstudie där analysenheterna är utvalda efter en "mest lika- design" vilket innebär att fallen är lika varandra på relevanta oberoende variabler men skiljs åt av den förklaringsvariabel som undersökningen fokuserar på (Esaiasson et al, 2012:102). Inom samhällsvetenskapen används mest lika- designen framför allt i studier som jämför länder (Esaiasson et al, 2012:109). Vidare gör denna strategi det enklare att urskilja hur en specifik faktor har påverkat fallen i undersökningen (Höglund & Öberg, 2011:116). Vid denna typ av utformning är det viktigt att det finns en viss homogenitet och motsvarande förutsättningar för att likartade processer ska kunna ske i de valda analysenheterna (Höglund & Öberg, 2011:116). Dock är det enligt Esaiasson et al. nästintill omöjligt att hitta helt matchande analysenheter och fall att undersöka (2012:103). De oberoende variablerna i undersökningen är utvalda för att förutsättningarna och den övergripande kontexten för båda fallen i vår undersökning ska vara så lika som möjligt. Under rubriken avgränsning och motivering finns de valda analysenheterna och variablerna vidare presenterade och motiverade.

Vi är medvetna om svårigheterna med att generalisera resultatet från undersökningen då den är begränsad till två fall men hänvisar till Esaiasson et al. som menar att "[d]e allra flesta undersökningar med generaliserande ambitioner kan nämligen i någon mening betraktas som fallstudier" (2012:158). Fallstudier eller fåfallstudier är inte generaliserbara i statistisk mening men Esaiasson et al menar att dessa studier istället är analytiskt generaliserbara. Moçambique och Rwanda är inte representativa för alla post-konfliktuella samhällen men om resultatet i denna undersökning istället analytiskt generaliseras till en teori kan teorin lyfta fram 'allmängiltiga aspekter' vilka kan visa på civilsamhällets påverkan i freds- och demokratiseringsprocesser även för andra post-konfliktuella samhällen (Esaiasson et al., 2012:158f).

Vi är medvetna om att de definitioner vi väljer att tillskriva de valda begreppen, och hur vi väljer att operationalisera dessa, inte är objektiva sanningar utan att dessa påverkas av vår förståelse och på så sätt är subjektiva. Genom att tydligt visa på hur begreppen definieras och operationaliseras menar vi att kraven på forskaroberoende och transparens uppfylls. Esaiasson et al. menar att så länge dessa kravs uppfylls klarar analysen även kravet på värderingsfrihet (2012:25f). På detta sätt uppfylls kraven på intersubjektivitet. Då innebörden av teorin breddas och tolkas i analysen är detta inte någon teoriprovande metod. Teorin används som ett verktyg för att besvara frågeställningen och eventuellt kan nya användningsområden för en redan etablerat teori på så sätt hittas.

## 2.2 Operationalisering

Då målet för denna studie är att undersöka civilsamhällets roll i post-konfliktuella samhällen, genom användning och tolkning av Jarstads teori om de dilemman som aktörer ställs inför i fredsbyggandeprocesser, är det av vikt att föra en diskussion kring huruvida, och i så fall hur, teorin ytterligare bör operationaliseras. Enligt Esaiasson et al. finns det inga självklara eller universella sätt att operationalisera teoretiska begrepp (Esaiasson et al., 2007:59). Det vill säga att de indikatorer och metoder för att operationalisera och mäta är beroende av vad det är som skall analyseras. Teorin som uppsatsen utgår från och grundar sig på; de fyra fredsbyggande dilemman innefattar i sig en tydlig beskrivning av vad det är som skall mätas samt tillvägagångssättet för detta. Därmed inbegriper teorin i sig en operationalisering, vilken vi kommer att utgå ifrån när teori kopplas samman med empiri i en analys.

## 2.3 Definitioner av centrala begrepp

Under denna rubrik presenteras begrepp vars definitioner har en direkt inverkan på förståelsen av uppsatsen samt tolkningar av densamma. Syftet med att definiera begreppen är att öka tydligheten och tillgängligheten och därmed intersubjektiviteten.

### 2.3.3 Civilsamhälle

Då civilsamhället är det mest centrala begreppet för vår studie följer här en redogörelse samt diskussion kring dess mening och omfattning. Fokus ligger på civilsamhällets roll i post-konfliktuella samhällen. Civilsamhället kan beskrivas som de aktörer som fyller det politiska utrymme som uppstår mellan staten och marknaden. Det kan alltså inkludera en rad olika ideella kollektiva insatser, dock oftast inte politiska partier. Enligt BBC kan även internationella aktörer räknas in men fokus för denna studie är de inhemska aktörer som tillräknas civilsamhället (BBC, 2012). En vanlig benämning på organiserade rörelser i civilsamhället är 'civil society organisation' (CSO). Detta begrepp används för att beskriva en mängd aktörer med olika intresseområden men som alla är del av civilsamhället. Även så kallade 'non-governmental organization' (NGO) ingår i denna definition (OECD, 2012).

I artikeln *Civil Society and Peacebuilding: Mapping Functions in Working for Peace* (2009) skriver Catherine Barnes om civilsamhällets potential i post-konfliktuella samhällen. Enligt Barnes utgör civilsamhället en essentiell roll under en konflikts alla stadier, på en rad olika vis (Barnes, 2009: 131). Barnes menar att civilsamhällets främsta roll i ett post-konfliktuellt samhälle är att förändra konfliktmönster genom att försöka förändra individers handlingsmönster i en konflikt. Vidare menar Barnes att civilsamhället kan adressera bakomliggande orsaker i en konflikt med ett längre tidsperspektiv (2009:134).Kora Andrieu

är mer ambivalent i sin relation till civilsamhällets roll i post-konfliktuella samhällen. I artikeln *Civilizing Peacebuilding: Transitional Justice, Civil Society and the Liberal Paradigm* (2010) argumenterar Andrieu för att det inte är självklart att ett levande civilsamhälle enbart verkar positivt. Detta beror på vilken typ av aktörer som är aktiva inom civilsamhället och vilka deras agendor är. Andrieu menar att det finns exempel på när civilsamhället varit delaktigt i och ansvarigt för konflikters eskalering. Det är vad som kallas 'bad civil society' (Andrieu, 2010:553). Det kan alltså konstateras att en definition av civilsamhället mycket vilar i betraktarens ögon och en vattentät definition är svår att finna.

### 2.3.1 Liberalt fredsbyggande

I *New Perspectives on Liberal Peacebuilding* (2009) beskriver Edward Newman, Roland Paris och Oliver P. Richmond viktiga komponenter i teorin om liberalt fredsbyggande. Författarna sammanfattar teorin som den typ av fredsbyggande vilken fokuserar på skapandet av institutioner, vilka vilar på marknadsekonomiska modeller och demokratisering, i ett post-konfliktuellt samhälle. Teorin vilar också på övertygelsen om att så kallade liberala stater i allmänhet är mer fredliga än andra, både när det kommer till inomstatliga och mellanstatliga relationer. Detta är mer känt som teorin om den demokratiska freden (Newman et al. 2009:10f). Förutom att demokratisering har främjats i fredsbyggande processer har övergångsrättvisa integrerats som en del av det liberala fredsbyggandet (Sriram, 2009:112). Övergångsrättvisa består av både juridiska och icke-juridiska processer och mekanismer och berör, förutom juridiska frågor, även politiska samt moraliska dilemman som behandlar rättsskipning i övergången mellan konflikt och fred (Sriram, 2009:11f). Utformningen av det liberala fredsbyggandet är dock kritiserat och omdiskuterat, till exempel på grund av att fredsbyggandet är utformad efter en liberal politisk och ekonomisk modell som inte inkluderar ett fokus på social välfärd (Dalby, 2006:303f). Trots kritiken dominerar den liberala fredsbyggande modellen idag världssamfundets olika insatser för att skapa fred (Newman et al. 2009:10f). Därför är det inom ramen för denna process, liberalt fredsbyggande, som civilsamhällets betydelse studeras i denna uppsats. Då demokratisering är en essentiell del av liberalt fredsbyggande följer en definition av detta begrepp nedan.

#### 2.3.1.1 Statsbyggande

Då statsbyggande är ett begrepp som blir vanligare inom diskursen om fredsbyggande är det lämpligt att definiera vad som menas med användningen av begreppet i denna studie. Enligt Organisationen för Ekonomiskt Samarbete och Utveckling (OECD) är statsbyggande all handling med syfte att utveckla en stats kapacitet, institutioner och legitimitet kopplat till en effektiv politisk process i vilken förhandling av ömsesidiga krav mellan staten och samhälleliga grupper äger rum. Ett viktigt resultat av statsbyggande är legitimitet för staten. (OECD,2008:14).



### 2.3.2 Demokratisering

Förståelse för begreppet demokratisering och dess ursprung är nödvändigt för att kunna tillgodogöra sig betydelsen av liberalt fredsbyggande. I *At War's End; Building Peace After Civil Conflict* (2004) beskriver Roland Paris detta. Paris härleder demokratisering som idé till Woodrow Wilson, USA:s 28:e president. Wilson var av uppfattningen att liberalism var nödvändigt för fred och säkerhet i världen, och menade att det var av yttersta vikt att länder i Europa som fortfarande hade autokratiska statskick istället blev demokratier. Detta, menade Wilson, skulle leda till fred och ökad säkerhet. Vidare argumenterade Wilson för att alla försök att etablera fred utan erkännande av att alla regeringars makt utgår från dem de styr är förgäves (Paris, 2004: 6f). Demokratisering ses idag som en process inom vilken en stat övergår från någon form av auktoritärt styre till någon form av demokrati (Jarstad & Sisk, 2008:5).

## 2.4 Material och källkritik

Undersökningen utgörs av sekundärkällor i form av vetenskapliga artiklar, litterära verk och statistiska databaser. Vid användning av sekundärkällor är det av yttersta vikt att ställa sig kritiskt till den information som tillhandahålls. Det är därför viktigt att komplettera med olika typer av material. (Esaiasson et al., 2007:283,287). Vi använder oss därför av triangulering som metod för att utvärdera och förbättra det materiella underlaget. Målet är att använda ett flertal så oberoende källor som möjligt för att stärka validiteten och upptäcka eventuell partiskhet i informationen. På så vis kan en mängd aspekter och perspektiv som berör samma fenomen observeras och utvärderas (Höglund & Öberg, 2011:191). Därtill har vi ambitionen att tydligt redogöra för undersökningens operationalisering i syfte att presentera tillvägagångssättet så transparent som möjligt. Detta för att uppfylla kraven på intersubjektivitet (Esaiasson et al., 2012:25f).

## 3. Teoretiskt ramverk

Nedan följer en redogörelse för teorin som används i denna studie samt en förklaring av hur den tillämpas.

### 3.1 Teorin om fredsbyggande dilemma

Den komparativa analysen utgår ifrån teorin om 'fredsbyggande dilemman' utarbetad av Anna K. Jarstad och presenterad i boken *From War to Democracy, Dilemmas of Peacebuilding*. Teorin lyfter fram utmaningar som kan uppkomma i övergångsprocessen mellan konflikt och fred samt demokrati. Fredsbyggande och demokratisering är två interagerande processer som enligt Jarstad i vissa fall kan underminera varandra. Fokus i teorin är de dilemman som uppstår när de två processerna har negativa effekter på varandra (Jarstad & Sisk, 2008:17). Fyra typer av dilemman och avvägningssituationer diskuteras där valet står mellan reformer för att främja demokrati kontra ansträngningar för att trygga freden. Därtill har dessa ofta en interagerande effekt, det vill säga ett dilemma verkar sällan ensam. Teorin ämnar att på teoretiskt basis, genom en analys av de fyra dilemman, förklara varför demokratisering i krigshärjade samhällen lyckas eller misslyckas (Jarstad & Sisk, 2008:18).

### 3.2 Redogörelse för dilemman

Det horisontella dilemman behandlar problematiken kring vilka grupper (politiskt demokratiska och eliter som stridande parter) vilka borde *inkluderas* eller *exkluderas* i freds- och demokratiprocesserna samt de horisontella relationerna dessa emellan. Ett inkluderande angreppssätt går i linje med den demokratiska grundidén, bland annat när det gäller maktindelning. Undersökningar visar att det är troligare att stridande parter skriver under fredsavtal om de garanteras att vara en del av den framtida regeringen. Dock kan en bred inkludering som utvidgas till våldsamma parter hota freden och eventuellt påverka demokratiseringen negativt (Jarstad & Sisk, 2008:21f). Vidare är civilsamhället ofta exkluderat i maktdelnings-uppgörelser. Att exkludera dessa segment av samhället leder på så vis till en asymmetrisk grund för demokratiseringsprocessen (Jarstad & Sisk, 2008:23).

Det vertikala dilemman handlar om en liknande problematik som det horisontella vad gäller inkludering eller exkludering, nämligen det komplexa valet mellan *effektivitet* och *legitimitet*. Det avser förhållandet mellan eliten och resten av befolkningen. För legitimitetens skull är inkludering av människor ur alla samhällsgrupper önskvärd. Men för effektivitetens skull kan det vara nödvändigt att vissa förhandlingar hålls utan allas involvering (Jarstad & Sisk, 2008:11). Det är dock svårt att veta vilka parter som skall inkluderas för fredens skull. Demokratiska institutioner producerar inte ovillkorligen fredliga demokrater och inkludering får nödvändigtvis inte våldet att upphöra (Jarstad & Sisk, 2008:22f).

Det temporala dilemman behandlar frågan om avvägningen mellan *långsiktig*- kontra

*kortsiktig-* påverkan på fredsbyggande och demokratisering. Försök till att främja demokratisering kan på kort sikt öka risken för våldsamma aktiviteter, och på så sätt underminera chanserna för demokrati att slå rot på lång sikt. På samma sätt kan fredsbyggande metoder involvera restriktioner av demokratiska byggstenar så som pressfrihet och demonstrationsfrihet. På lång sikt kan sådana begränsningar orsaka oroligheter och leda till förhinder för ett implementerande av fredsavtal (Jarstad & Sisk, 2008:25).

För att demokrati skall bli en del av samhällsapparaten måste förankringen övergå från ett *externt krav* till att istället utgå ifrån och förhålla sig till den *lokala kontexten*. Det systematiska dilemmat berör detta område. Liksom i det vertikala dilemmat är legitimitet en viktig aspekt, men här handlar det om ett större perspektiv där ägarskap av processerna är problemet. Nämligen lokal kontroll kontra internationell kontroll. Det internationella samfundets inblandning är ett omdebatterat, och svårdebatterat område. Diverse parter och teoretiker, både involverade och icke involverade har olika politiska, ekonomiska och vetenskapsteoretiska bakgrunder som påverkar intressen, åsikter och agendor. Å ena sidan kan internationell assistans vara nödvändig för att få slut på våldet samt hjälpa till med förhandlingar och ge stöd till demokratisk utveckling. Men å andra sidan är både hållbart fredsbyggande och demokratisering avhängig engagemang av både befolkning och eliter. Vidare är det av största vikt att dessa känner att de äger processerna och att förändringarna inte är påtvingade utifrån (Jarstad & Sisk, 2008:24).

## 4. Bakgrund

För att ge en bild av länderna, som är föremål för uppsatsens komparativa fåfallstudie följer här en kort historisk bakgrund om respektive land. Detta är endast en generell historisk bakgrund och därför undersöks inte civilsamhällets specifika roll.

### 4.1 Moçambique

1975 tvingades kolonialmakten Portugal lämna ifrån sig makten i Moçambique. Självständigheten vanns till stor del tack vare *Mozambique Liberation Front* (Frelimo) som lett kampen mot kolonialmakten. Det var också Frelimo som bildade Moçambiques första regering. Den efterföljande perioden blev dock inte så fredlig som många hoppats på, och bara två år senare inleddes ett proxy-krig mellan unga Moçambique och Rhodesia (nuvarande Zimbabwe). Detta krig varade i 16 år (Paris, 2004:141). *The Mozambique National Resistance* (Renamo), en gerilla-grupp som troligtvis grundats i Rhodesia, var Moçambiques regerings huvudsakliga motpart i konflikten. Under 1980-talet anklagade Moçambique både Rhodesia och Sydafrika för att finansiera Renamos verksamhet, vilket försämrade relationen dessa länder emellan (Global Issues in Context, 2012, a).

I slutet av 1980-talet fanns tecken som tydde på att Frelimo rörde sig mot en mer moderat utveckling. Detta öppnade upp för ett slut på konflikten som pågått under större delen av tiden som Moçambique varit självständigt. 1990 inleddes första gången fredssamtal mellan Moçambique och Renamo. Efter två års samtal kunde man slutligen 1992 skriva på fredsavtalet som skulle lägga grunden för fred i regionen (Paris, 2004:141).

### 4.2 Rwanda

Rwandas befolkning har historiskt bestått av två etniska grupper; hutuer och tutsier. 1991 var 91% av befolkningen hutuer och ca 8% av befolkningen tutsier (Paris, 2004:69f). Den forna kolonialmakten Belgien gav under lång tid förmåner till tutsier och dessa satt på majoriteten av de högre tjänstemannaposterna i statsapparaten före 1959. Påtryckningar från det internationella samfundet och från missnöjda hutuer i Rwanda manade till en ”demokratisering”. Detta ledde till att när Rwanda blev självständigt 1962 hade majoriteten tutsi-tjänstemän blivit utbytta mot tutsier. Detta möttes av motstånd från tutsier som protesterade, vilket i sin tur ledde till repressalier från den hutu-dominerade regeringsmakten. Denna oro skulle prägla landet under de kommande decennierna och många tutsier kände sig tvungna att fly till Uganda (Paris, 2004:70).

1990 skapade tutsier, som tjänat i den ugandiska armén, en väpnad grupp kallad

*Rwandan Patriotic Front (RPF)*. Denna grupp invaderade Rwanda och ett par års stridigheter följde. 1993 slöts ett fredsavtal mellan den Rwandiska staten och RPF i Arusha, Tanzania (Paris, 2004:70).

Avtalet fick dock liten effekt på reella skeenden och 1994 satte en kedja av våldsamma händelser igång det som numera är känt som folkmordet i Rwanda. Tutsier i Rwanda förföljdes och mördades systematiskt under några månader och när oroligheterna lagt sig kunde man räkna ihop att närmare en miljon människor mördats. Under tiden trappade RPF upp sin strid mot den Rwandiska regimen och intog huvudstaden. Även om det extrema våldet fick ett relativt fort slut präglades landets kommande år av social oro och den juridiska process som sedermera inletts av det internationella samfundet för att skipa rättvisa efter 1994. 2003 hölls de första fria valen med flera partier sedan självständigheten 1962 sam det första presidentvalet sedan folkmordet (Global Issues in Context, b).

## 5. Empirisk redovisning och analys

I denna del av studien redovisas de empiriska fallen. Vidare analyseras dessa med hjälp av det teoretiska ramverk, bestående av de fyra fredsbyggande dilemman som tidigare presenterats. Inledningsvis görs en integrerad analys av det horisontella och det vertikala dilemman, medan det systematiska dilemman står för sig. Därefter görs en mer generell koppling mellan det temporala dilemman till det systematiska.

### 5.1 Det horisontella och det vertikala dilemman

Det horisontella och det vertikala dilemman diskuteras och kopplas till fallen parallellt då de båda behandlar frågan om inkludering eller exkludering av civilsamhället i fredsprocesser. Likt tidigare redovisats under rubriken teoretiskt ramverk behandlar det horisontella dilemman framförallt vilka grupper som ska inkluderas eller exkluderas i freds- och demokratiproceser samt den horisontella relationen mellan dessa grupper. Det vertikala dilemman behandlar problematiken mellan effektivitet och legitimitet och relationen mellan eliten och resten av befolkningen (Belloni, 2008:21ff). Vilket redogjorts för tidigare begränsas inte det horisontella och vertikala dilemman till att endast appliceras på processen fram till ett fredsavtal. Istället används dessa för att analysera vilken möjlighet till utrymme civilsamhället har haft i Rwanda efter år 2003 då det först fria valet sedan självständigheten genomfördes, respektive i Moçambique efter fredsavtalet år 1993.

#### 5.1.1 Det horisontella och det vertikala dilemman i Rwanda

Roberto Belloni menar att inkluderingen av civilsamhället i fredsprocesser ökar legitimiteten (2008:183), men i Rwanda under 2000- talet har möjligheten till politiskt utrymme för (ett självständigt) civilsamhälle varit kraftigt begränsad. År 2001 infördes en lag som gjorde det möjligt för den rwandiska regeringen att kontrollera finansiering, ledning och enskilda projekt både hos nationella och internationella NGO:s. Vidare är det ofta personer med nära band till regeringspartiet som styr lokala NGO:s och regeringen har vid flertalet tillfällen stängt ner organisationer samt förföljt och trakasserat dess personal (Gready 2010:641f ). Paul Gready menar i artikeln *You're either with us or against us: Civil Society and Policy Making in Post-Genocide Rwanda* att det inte finns något institutionaliserat förhållande mellan civilsamhället och staten där befolkningen har utrymme att engagera sig och möjlighet att kräva medborgerliga rättigheter. Relationen bygger istället på personliga relationer och kontakter (2010:642). Civilsamhället har alltså inget utrymme att verka som en 'school of democracy' som lär ut demokratiska värderingar och civilsamhället har vidare ingen möjlighet att övervaka eller begränsa statens makt (Belloni, 2008:185). Belloni ifrågasätter den ensidiga bilden av civilsamhället som enbart positivt. I fallet Rwanda var det exempelvis lokala

organisationer och ett fragmenterat civilsamhälle som underblåste och uppmuntrade till våld inför folkmordet 1994. Vidare kan NGO:s bygga på en exkluderande gemenskap där medlemskapet är beroende av specifika kriterier (2008:187, 190f).

Filip Reyntjens menar i artikeln *Post-1994 Politics in Rwanda: problematising 'liberation' and 'democratisation'* att civilsamhället i Rwanda är "neutraliserat" och idag kontrolleras av regeringen. (2006:1107). På så sätt villkoras organisationers och civilsamhällets existens och att inneha ledare som tillhör regeringspartiet premieras eller är nödvändigt för organisationens fortsatta existens. År 2003 antogs till exempel en ny författning vilken ska hindra framtida folkmord och uppmanar till 'nationell enighet'. Författningen används idag av regeringen för att undertrycka oppositionella och politiska kampanjer på lokal nivå har förbjudits (Landguiden, d). Med hänvisning till konstitutionen om 'nationell enighet' anklagade regeringen år 2003 den självständiga tidningen 'Umuseso' samt 'Liprodor', organisationen för mänskliga rättigheter för att bidra till nationell splittring. År 2004 hade majoriteten av ledarna för organisationen flytt ifrån Rwanda och ledningen för 'Liprodor' ersattes med anhängare till regeringspartiet (Reyntjens, 2006:1107).

Reyntjens beskriver hur observationsstyrkan från EU som var närvarande i Rwanda efter valet 2003 ansåg att möjligheterna till politisk mångfald var mer begränsade då än vad de varit tidigare samt att Rwanda endast genomgått en övergång från en diktatur till en annan (2006:1113). Under perioden efter det första fria valet sedan självständigheten har alltså civilsamhället blivit starkt exkluderat och knappt haft något utrymme att verka i det rwandiska samhället. Det finns ett asymmetriskt förhållande mellan eliten i regeringspartiet och civilsamhället där staten, med hjälp av till exempel lagen från 2001, har möjlighet att kontrollera organisationers finansiering och ledning. Vidare är den enda dagstidningen i Rwanda kraftigt regeringsvänlig och fängslade av journalister samt censur är vanligt förekommande, exempelvis framtogs bland annat tidningen 'Umuseso' sitt utgivningstillstånd under sex månader inför presidentvalet 2010 (Landguiden, c). Precis som beskrivet ovan är förhållandet mellan eliten i regeringspartiet och civilsamhället inte institutionaliserat utan fungerar godtyckligt och bygger framförallt på personliga relationer vilket försvårar för befolkningen att engagera sig.

### 5.1.2 Det horisontella och det vertikala dilemmat i Mocambique

I och med den kraftiga liberalisering och decentralisering som genomfördes i Moçambique under 1990- talet skedde en diskursskiftning från en statscentrerad syn på utveckling till ett större fokus på civilsamhället (Peiffer, 2004:359f). Civilsamhället är sällan direkt involverat i förhandlingar inför fredsavtal men för att freden ska vara hållbar och långsiktigt krävs ett lokalt ägandeskap (Belloni, 2008: 194, 198). Att en internationell NGO, 'Community of Sant'Egidio' initierade fredsprocessen i Moçambique genom både officiell och inofficiell diplomati, ses som en ny utveckling inom området konflikthantering (Bartoli et al., 2009:146). Golan och Gal menar vidare att både det lokala och internationella civilsamhället kan vara en bidragande aktör vid konfliktomvandling (2009:130).

Under denna tidsperiod minskade statens påverkan på samhället och lämnade utrymme för ett växande civilsamhälle i Moçambique (Peiffer, 2004:359f). Peiffer menar att

internationella organisationer fyllde en del av detta utrymme och att internationella donatorer vid denna tidpunkt började kanalisera sitt bistånd via NGO:s (2004:360). Civilsamhället växte kraftigt under 1990- talet och från att det 1990 fanns 12 lokala NGO:s fanns det 1996 över hundra stycken (Bartoli et al., 2009:152). Ett ökat antal NGO:s behöver inte automatiskt betyda att civilsamhället har mer politisk makt i samhället men till skillnad från situationen i Rwanda motarbetades inte civilsamhället direkt av staten. Inför valet 1994 var civilsamhället nästintill osynligt medan NGO:s inför valet 1999 spelade en viktig roll i att informera och utbilda väljare (Ostheimer, 1999:22). En teori om civilsamhället är just att det kan fungera som en 'school of democracy', det vill säga stimulera politiskt deltagande, fungera som en kompletterande kanal för olika politiska åsikter och rekrytera och träna nya politiska ledare (Belloni, 2008:185f). Dock finns det en återkommande kritik av NGO:s vad det gäller till exempel ansvarskyldighet, tillsyn och att de kan tjäna vissa specifika intressen (Golan & Gal, 2009:130). Dessutom kan förhållandet mellan lokala och internationella organisationer vara problematisk, till exempel skapandet och upprätthållandet av asymmetriska maktrelationer (Belloni, 2008:202ff). Denna problematik analyseras nedan under det systematiska dilemman. Perioden i Moçambique efter fredsavtalet år 1993 ses av FN som ett mycket framgångsrikt exempel på fredsbyggande, speciellt på grund av fokuset på lokalt ägandeskap (Bartoli et al., 2009:141, 153). Bartoli et al tillskriver den lyckade fredsprocessen befolkningen i Moçambique på grund av att de skapat förutsättningar för politisk inkludering (2009:153). I Moçambique har civilsamhället inkluderats i freds- och demokratiprocessen, legitimitet och lokalt ägandeskap har prioriterats och civilsamhället har haft större möjlighet till politiskt utrymme jämfört med i Rwanda efter valet 2003.

## 5.2 Det systematiska och det temporal dilemman

För att förstå den roll civilsamhället spelat i Rwanda respektive Moçambique förs nedan en diskussion kring de båda fallen kopplade till Jarstads systematiska och temporal dilemman. Det finns anledning att koppla ihop dessa dilemman då det finns en stor korrelation dessa emellan, så som beskrivs i diskussionen nedan.

Belloni beskriver i artikeln *Civil Society in war-to-democracy transitions* (2008) hur Jarstads systematiska dilemma påverkar civilsamhället i ett post-konfliktuellt samhälle. I en situation i vilken internationella NGO:s äger avsevärt inflytande över ekonomiska medel i ett post-konfliktuellt samhälle kan lokala CSO:s behöva anpassa sitt arbete efter vad som attraherar mest stöd från de internationella aktörerna (Belloni, 2008:184).

Belloni menar att stark internationell närvaro med syfte att stärka ett lokalt civilsamhälle kan medföra risker i en process. Till exempel är det inte okomplicerat att skilja inkluderande och demokratiska CSOs ifrån. Ett talande exempel är xenofobiska och exkluderande CSO:s eftersom de ofta, åtminstone i teorin, kan verka vara mer öppna och inkluderande än vad som faktiskt är fallet. Det är inte endast det "goda" civilsamhället som kan anpassa sig för att attrahera internationellt ekonomiskt stöd (Belloni, 2008:201). Vidare menar Belloni att stark internationell närvaro kan vara problematisk även om de internationella organisationerna



lyckas identifiera det ”goda” civilsamhället. Detta då lokal delaktighet och ägandeskap som finansieras och uppmuntras av internationella givare är begränsat i sin förmåga att skapa socialt kapital och autonomt ägandeskap i en fredsprocess (2008:202).

### 5.2.1 Det systematiska dilemmat i Rwanda

Under fredsbyggnadsprocessen har Rwanda haft en stor internationell närvaro med bland andra FN involverade. FN:s intervention ses dock som misslyckad från det internationella samfundets perspektiv (Ramsbotham et al., 2008:170). I artikeln *Donor-Driven Justice and its Discontents: The Case of Rwanda* (2005) skriver Barbara Oomen om internationella aktörers påverkan i post-konfliktuella Rwanda. Artikeln berör huvudsakligen övergångsrättvisa, men innehåller partier om civilsamhällets relation till de internationella aktörer som finns på plats som är relevanta för denna studie.

Oomen menar att den fredsbyggande processen i Rwanda efter folkmordet 1994 var en av de första indikatorerna på att världssamfundet successivt skulle lägga mer fokus på rättvisa i fredsbyggande arbete. Det kan också konstateras att omständigheterna som folkmordet i Rwanda utgjorde för världssamfundet tvingade fram nya perspektiv på, och nya metoder för hur man kunde arbeta med rättvisa (Oomen, 2005:888-889). Detta menar Oomen är en process som påverkar en mängd olika aktörer i ett brett spektrum. I strävan efter att bygga starka rättsväsenden i post-konfliktuella samhällen är civilsamhället i form av CSO:s med fokus på mänskliga rättigheter nyckelaktörer (Oomen, 2005:890). I takt med att denna trend fick bäring efter folkmordet i Rwanda kan man enligt Oomen se en ökning av projekt och *ad hoc*-domstolar som etablerats i världssamfundets regi. Dessa är ofta menade att vara provisoriska och ska ej ersätta inhemska rättsväsenden. Det är dock möjligt att se från fall till fall att dessa *ad hoc*-domstolar stjäla ekonomiskt stöd från uppbyggnaden av det inhemska rättsväsendet (Oomen, 2005:891). Kora Andrieu skriver i artikeln *Civilizing Peacebuilding: Transitional Justice, Civil Society and the Liberal Paradigm* (2010) om inhemska traditionella rättvisa i Rwanda. Rättvisa baserad på lokala strukturer tillämpades i Rwanda genom de så kallade *gacaca*-domstolarna. Andrieu menar att dessa domstolar är väl lämpade för att bygga kapacitet för fred och rättvisa, men tillskrivs ofta överdrivet positiva egenskaper. Dessa lokalt förankrade institutioner som kan öka delaktighet och känslan av ägandeskap i fredsprocessen förlorar ibland dessa egenskaper då de påverkas av staten eller internationella aktörer (Andrieu, 2010:546). Det långtgående internationella engagemanget i vissa av dagens post-konfliktuella samhällen tvingar fram en del frågetecken, då det i många fall i praktiken rör sig om så starkt utländskt inflytande att det kan liknas vid protektorat (Oomen, 2005:891). Trenden som beskrivs ovan, med ett ökat kontrollbehov hos det internationella samfundet i relation till återuppbyggnadsprocesser tyder på en glidning i hanteringen av det systematiska dilemmat.

## 5.2.2 Det systematiska dilemmat i Moçambique

Liksom i Rwanda hade FN och det internationella samfundet en stark närvaro i Moçambique. Skillnaden mellan insatserna är dock att interventionen i Moçambique i allmänhet betraktas som lyckad ur ett internationellt perspektiv (Ramsbotham et al., 2008:170). Emellertid kan man även i fallet Moçambique, genom det systematiska dilemmats lins, se strukturer som kan betecknas som problematiska. James Pfeiffer skriver i artikeln *Civil Society, NGOs, and the Holy Spirit in Mozambique* (2004) om hur staten i post-konfliktuella Moçambique fått en mindre påtaglig roll i invånarens liv. Med början 1987, medan konflikten rasade, genomförde Moçambique omfattande ekonomiska reformer med syfte att förminska den offentliga sektorn. Detta efter Internationella valutafondens (IMF) rekommendationer. 1990 hade så långtgående förändringar genomförts att budgeten för hälsa per capita var halverad jämfört med hur stor den hade varit 1980. Dessa reformer har bemötts med beröm från det finansiella internationella samfundet, men sedan fredsavtalet slöts 1992 och de ekonomiska reformerna blev ännu tydligare står det klart att de ekonomiska klyftorna i Moçambique vuxit. Detta beror delvis på en fortgående privatiseringsprocess samt undandragna subventioner för utvalda varor och tjänster (Pfeiffer, 2004:362).

Det vakuum som den nu begränsade offentliga sektorn då lämnade efter sig fylldes istället av NGO:s, bland annat från hälsosektorn. Pfeiffer hävdar att det 1992 fanns 10 olika internationella hälsoorganisationer som relativt oberoende arbetade med att stötta upp den offentliga sektorn i Manica. Flera av hälsoorganisationerna hade tillgångar som ensamma var större än de tillgångar som det regionala hälsodepartementet hade. De utländska medborgare som arbetade för internationella organisationer bodde koncentrerat i avgränsade områden och deras sociala aktiviteter gav ibland upphov till ogillande hos en del av de Moçambiqiska hälsoarbetarna och medborgarna, vilket i sin tur påverkade kontakten däremellan generellt (Pfeiffer, 2004:263).

Ovanstående stycken beskriver en prekär situation i vilken ett besynnerligt maktförhållande mellan det internationella civilsamhället och staten vad gäller involveringen i den fredsbyggande processen i Moçambique. Även om de internationella aktörerna i Moçambique fick stort inflytande låg fokus på att inkludera det lokala civilsamhället. Detta då Pfeiffer vidare beskriver hur internationella NGO:s kontinuerligt uttryckte övertygelsen om att lokalt deltagande var av yttersta vikt för processen. De internationella NGO:s som fanns på plats beskrivs av Pfeiffer som närmast maktlösa i sina försök att involvera lokalbefolkning i sina projekt, dock vidhåller Pfeiffer att viljan att göra så ska ha funnits (Pfeiffer, 2004:364). För denna diskussion är det viktigt att komma ihåg att den polarisering som existerar mellan det lokala ägandeskapet och det internationella ägandeskapet i det systematiska dilemmat berör det existerande politiska utrymme. Detta politiska utrymme är inte absolut och därmed relativt, vilket gör att det inflytande som internationella NGO:s hade i Moçambique inte nödvändigtvis avskriver inflytande från det lokala civilsamhället.

### 5.2.3 Det temporala dilemmat - samspelet med det systematiska

Det systematiska dilemmat är starkt sammankopplat med det temporala. Belloni menar att det i post-konfliktuella samhällen ofta behövs omedelbara åtgärder för att konsolidera freden, och bland annat krävs det då att man hindrar eventuella aktörer med intressen som hotas av fred från att obstruera övergången från konflikt till fred. Samtidigt kräver etablering av en hållbar fred långsiktiga åtaganden, med mål att förändra på strukturell nivå (Belloni, 2008:206). Detta utgör det temporala dilemmats kärna. Internationella organisationer som arbetar i post-konfliktuella samhällen har ofta krav på sig att på kort tid producera synliga och omedelbara resultat (Ibid.). Orsakerna till detta är varierande, men bland annat sätter internationell massmedia och tankesmedjor inom branschen press på organisationerna, och är sällan sena att kritisera en intervention. Denna externa press medför ett kortare tidsperspektiv och ofta ses skapandet av lokala NGO:s som ett sätt att föra över processen till lokalt ägandeskap. Belloni hävdar dock att detta ibland är riskfyllt, då etablering av en mängd NGO:s och alltså ett civilsamhälle präglad av kvantitet inte nödvändigtvis indikerar att ett samhälle har ett socialt kapital av stor kvalitet (Ibid.). Dock betyder inte detta att Belloni förnekar civilsamhällets betydelse för en fredsbyggande process, snarare kritiseras det tillvägagångssätt som internationella aktörer använder sig av för att etablera ett lokalt civilsamhälle (Belloni, 2008:208).

## 5.3 Civilsamhället i fredsbyggande processer – mellan ideal och verklighet

Empiri och teori hör inte alltid ihop, det vill säga idén om hur något skall eller önskas vara utspelas inte alltid i verkligheten. Den empiriska verkligheten är inte så svart eller vit som den idealistiska teorin ofta vill förmedla. Det är just här som teorin om fredsbyggande dilemman sticker ut. Den påvisar hur man inom fredsbyggande arbete ställs inför avvägningssituationer och dilemman och att det inte alltid finns ett rätt eller fel. Något som blir ännu tydligare när teorin appliceras på uppsatsens valda fall. Trots försök till att analysera två så lika fall som möjligt visar ovanstående text på olikheter vad gäller process och utfall. Vad som ytterligare kan utläsas genom denna analys är vikten av sammanhanget. Det finns inte ett sätt att arbeta på eller en metod att arbeta utifrån – kontexten avgör.

Synen på civilsamhället i fredsbyggande modeller och processer är inte heller det svart eller vitt. Det finns olika teorier och tyckare som har olika tankar och åsikter i frågan.

Sedan kampen för demokrati i östra Europa och Latinamerika på 1970- och 1980-talen samt efter Berlinmurens fall har civilsamhället tilldelats närmast en heroisk stämpel. En stor del av litteraturen inom ämnet har därefter betonat det ”goda” civilsamhället i motsats till den ”onda” staten och behovet av ett starkt civilsamhälle för att göra demokratiska institutioner mer effektiva (Belloni, 2008:184f). Men det finns även de som menar på motsatsen. Det vill säga att staten och statsbyggande är det mest centrala i freds- och utvecklingsarbete.

Demokratiska framgångar kopplas inte i någon större utsträckning ihop med ett starkt civilsamhälle. Jeroen de Zeeuw är en av dessa teoretiker och menar att statens stöd av civilsamhället är en perifer aktivitet (De Zeeuw, 2005:500). Var man står i denna fråga hör i mångt och mycket samman med definitionen av institutioner. De flesta som har har en åsikt i frågan delar meningen om att institutionalisering är avgörande för demokratiseringsprocessen i post-konfliktuella samhällen (Belloni, 2008; De Zeeuw, 2005; Leftwich, 2005; Lijphart, 2004; Fukuyama, 2004). Men definitionen av institutioner, och därmed dess betydelse skiljer sig åt. För de teoretiker som likställer institutioner med civilsamhället, det vill säga ser civilsamhället som skapande av och därmed en del av institutionerna, så är civilsamhället en vital del för demokrati och utveckling. För andra som ser institutionalisering som en del av statsbyggande är civilsamhället inte inkluderat eller värdesatt i samma utsträckning.

Robert Putnam, en av de mest framstående teoretikerna inom området, är en av dem som argumenterar för att ett välfungerande civilsamhälle är avgörande för att få den demokratiska modellen att fungera. Han menar att samhällsmedlemmar socialiseras in i demokratiska normer genom processen "learning by doing", det vill säga interaktion mellan olika samhällsgrupper genom diverse aktiviteter. En process som ger socialt kapital som i sin tur skapar tillförlitlighet och tolerans för olikheter; aspekter som är av största vikt för post-konfliktuella samhällen som genomgår en demokratiseringsprocess (Belloni, 2008:185). Därtill kan civilsamhället i vissa sammanhang agera som substitut för staten när denna är för svag, splittrad eller oförmögen till att förse samhället med nödvändiga kollektiva nyttigheter (Belloni, 2008:186). Denna idealvision av civilsamhället måste dock vägas mot verklighetens ofta fragmentariska civilsamhälle. Även i en konsoliderad demokrati är civilsamhället ett vagt och generellt begrepp som kan innefatta både demokratiska och odemokratiska aktörer och aktiviteter (Belloni, 2008:186f). Det är mot bakgrund av detta som bilden av det "goda" civilsamhället som undermineras av den "onda" staten, samt det statscentristiska perspektivet utan behov av ett starkt och aktivt civilsamhället måste målas om. Bristen på en effektiv och legitim stat lämnar civilsamhällen, i områden präglade av konflikt, offer för våldsamma och olagliga intressen (Belloni, 2008:193). Samtidigt sker ingen reell förändring eller övergång mellan konflikt till fred om förändringen inte förankras och tas upp av de som faktiskt berörs, det vill säga civilsamhället. Det ena utesluter således inte det andra, utan civilsamhället och staten verkar bäst genom att stärka och underbygga varandra. De är båda delar av samma system; samhället i stort och problem inom ett område innebär allt som oftast problem även inom andra. Dessa tankar kommer tillsammans med konklusioner dragna från analysen att vidareutvecklas i diskussionen nedan.

## 6. Diskussion

Under perioden mellan år 2003- 2012 har civilsamhällets möjlighet i Rwanda till utrymme varit kraftigt begränsad jämfört med situationen i Moçambique under perioden 1993- 2003. Den rwandiska staten har gått åt ett mer auktoritärt håll vilket har medfört att det är nästintill omöjligt för ett oberoende civilsamhälle utan kopplingar till staten att verka i samhället. I Moçambique däremot har den ändrade diskursen kring fredsbyggande medfört att statens utrymme minskat och att både det lokala och internationella civilsamhället inkluderats, bland annat för att garantera det lokala ägandeskapet av processen. Till skillnad mot Rwanda där det inte finns någon institutionaliserad relation mellan staten och civilsamhället har det växande civilsamhället i Moçambique börjat ersätta vissa av statens funktioner i samhället. Civilsamhället är dock i sig inte enbart något positivt, vilket diskussionen kring innebörden av ett 'bra' och 'dåligt' civilsamhälle visar. Sammanfattningsvis skulle man kunna konkludera att fredsprocessen i Rwanda inte varit lika framgångsrik som den i Moçambique har varit. Att dra kausala samband mellan dessa välgångar och misslyckanden till det utrymme civilsamhället har haft i dessa fredsbyggande processer är svårt, eller till och med omöjligt. Det finns ett flertal faktorer som har spelat in med påverkat i olika utsträckning. Kontexten spelar som tidigare nämnt en avgörande roll. Civilsamhällets inverkan och innebörden av ett civilsamhälles aktörskap i fredsbyggande arbete är däremot lättare, och mer fruktbart att diskutera.

Syftet med att inkludera civilsamhället i fredsbyggande processer är att öka lokalt ägandeskap. Men att ge plats till civilsamhälleliga aktörer leder som tidigare påvisat nödvändigtvis inte till att dessa fylls av starka aktörer med demokratiska principer. Att lyfta upp civilsamhällets roll innebär således att man riskerar utövandet av aktiviteter som motsätter sig de demokratiska värderingarna. Men det är av största vikt att vara medveten om att samma problematik gäller staten. Det finns ingen garanti för att statsbyggande ovillkorligen leder till en demokratisk statsapparat. För att skapa och upprätthålla demokrati, som en del av fredsbyggande, krävs dock ett deltagande samhälle. Ett aktivt civilsamhälle som bidrar till att öka medborgarnas förståelse för samexistens – en av demokratins absolut grundläggande byggstenar. Men för att hindra illegala, exkluderande eller xenofobiska grupper samt säkra de förutsättningar som krävs för inkluderande och pro-demokratisk medborgerlig organisering och deltagande krävs också en stark, effektiv stat. Det vill säga både stat och civilsamhälle är nödvändiga för att arbetet för en fredsbyggande process ska verka så hållbar och legitim som möjligt.

Man kan dock diskutera hur relationen mellan staten och civilsamhället skall se ut. I Rwanda har civilsamhället haft ett kraftigt begränsat oberoende handlingsutrymme. Civilsamhällets organisering i Moçambique däremot har haft mycket större frihet till att agera på egen hand, och därtill har Moçambique nått större framgångar i fredsarbetet än Rwanda. Frågan om civilsamhälleliga organisationers autonomi blir därmed en aktuell fråga. Partnerskap är i de flesta sammanhang ett ord med positiv betydelse, men inte nödvändigtvis i detta. Att inte upprätthålla ett kritiskt avstånd mellan stat och civilsamhälle underminerar inte bara civilsamhällets autonomi. Det kan också bidra till att civilsamhället vidmakthåller och

stabiliserar, snarare än förändrar det politiska och sociala läget som råder. I en demokrati behövs oliktankande och kritiskt ifrågasättande aktörer som sätter frågor under debatt. Utan detta kan inte förbättrande förändring ske.

Att politisk stabilitet prioriteras framför demokratisk förändring kan även hänvisas till internationella aktörers involvering i diverse fredsbyggande arbete och dess krav på snabba resultat. Radikal förändring är ofta nödvändig i post-konfliktuella samhällen och rädslan för att denna förändring skall äventyra stabiliteten kan leda till skapandet av en skendemokrati och en fred som varken är fundamental eller hållbar. Utöver ett starkt, oberoende civilsamhälle och en legitim, effektiv stat krävs alltså ett internationellt samfund som är mer kompatibel i deras arbete vad gäller att ta tillvara på och anpassa sig efter den lokala verklighet och kontext i vilken de är verksamma. Även internationella aktörer har nämligen ett ansvar att legitimera och säkra civilsamhällets utrymme i fredsbyggande processer.

Demokratisering och fredsbyggande överlappar ofta varandra men är trots allt två olika processer. Anna K. Jarstads teori om fredsbyggande dilemman visar på de bekymmer och avvägningssituationer som kan uppstå när dessa processer kolliderar. Med hjälp av denna teori kan man således även öka förståelsen kring hur denna kollision kan undvikas eller underlättas, och därmed hur övergången mellan konflikt och fred kan främjas.

## 7. Avslutande kommentar

Civilsamhällets möjlighet att vara en positiv förändrande aktör i ett post-konfliktuellt samhälle är bland annat avhängig statens och det internationella samfundets hantering av det politiska utrymmet. Fallen Moçambique och Rwanda visar på två olika scenarion i vilka civilsamhället åtnjuter olika stort handlingsutrymme. Dessa scenarion är inte representativa för alla konflikter, men är användbara i att påvisa hur stor betydelse civilsamhällets politiska utrymme har för dess potential som påverkande aktör. Civilsamhället är inte med säkerhet en positivt verkande aktör i övergången från konflikt till fred, men i rätt politisk och social kontext har det förutsättningar att bli det.

## 8. Referenser

Andrieu, Kora .2010. "Civilizing Peacebuilding; Transitional Justice, Civil Society and the Liberal Paradigm". *Security Dialogue*. Vol. 41, nr. 5, October 2010, Sage Publications. s. 537-558.

Barnes, Catherine ,2009. "Civil Society and Peacebuilding: Mapping Functions in Working for Peace". *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. Vol. 44, Nr. 1, March 2009, London; Routledge. s. 131–147.

*Bartoli, Andrea; Civico, Aldo; Gianturco, Leone, ,2009. "Mozambique - Renamo", I Dayton, Bruce W; Kriesberg, Louis (red.), 2009. Conflict Transformation and Peacebuilding; Moving from violence to sustainable peace. New York: Routledge. s. 140-155.*

British Broadcasting Corporation, hemsida, [elektronisk] ,2012. Home, People & Beliefs. Tillgänglig:[http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/highlights/010705\\_civil.shtml](http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/highlights/010705_civil.shtml). Hämtdatum: 2012-12-20

Daley, Patricia, 2006. 'Challenges to Peace: conflict resolution in the Great Lakes Region of Africa', *Third World Quarterly*, Vol. 27, Nr. 2, s. 303 – 319.

De Zeeuw, Jeroen ,2005. "Projects do not create institutions: the record of democracy assistance in post-conflict societies", *Democratization*, vol. 12, nr. 4, s. 481-504.

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud, Lena ,2012. *Metodpraktikan; Konsten att Studera Samhälle, Individ och Marknad*. Fjärde upplagan. Stockholm; Norstedts Juridik AB.

Fukuyama, Francis ,2004. "The Imperative of State-Building", *Journal of Democracy*, vol. 15, nr. 2, s. 17-31.

Förenta Nationerna (FN), 2010. *Guidance Note of the Secretary- General, United Nations Approach to Transitional Justice* [Elektronisk]. Tillgänglig: [http://www.unrol.org/files/TJ\\_Guidance\\_Note\\_March\\_2010FINAL.pdf](http://www.unrol.org/files/TJ_Guidance_Note_March_2010FINAL.pdf) Hämtdatum: 2013-01-08

Global Issues In Context (A), hemsida, [elektronisk] 2012. Mozambique, History. Tillgänglig: <http://find.galegroup.com.ludwig.lub.lu.se/gic/docRetrieve.do?searchPageType=BasicSearchForm&inPS=true&prodId=GIC&userGroupName=lununi&docId=EJ2305100405#History> Hämtdatum: 2012-12-17

Global Issues In Context (B), hemsida, [elektronisk] 2012. Rwanda, History. Tillgänglig: <http://find.galegroup.com.ludwig.lub.lu.se/gic/docRetrieve.do?searchPageType=BasicSearchForm&inPS=true&prodId=GIC&userGroupName=lununi&docId=EJ2305100409#History> Hämtdatum: 2012-12-17 Golan, Galia;Gal, Adir, 2009."Globalisation and the transformation of conflict". I Dayton, Bruce W; Kriesberg, Louis (red.), 2009. *Conflict Transformation and*



*Peacebuilding; Moving from violence to sustainable peace*. New York: Routledge. s. 123-139.

Gready, Paul, 2010. "You're either with us or against us: Civil Society and Policy Making in Post- Genocide Rwanda". *African Affairs*, 2010. 109/437, 637–657. Höglund, Kristine; Öberg Magnus (red.) 2011. *Understanding Peace Research; Methods and Challenges*. London & New York: Routledge.

Landguiden, hemsida, (A) [elektronisk] 2011. Ekonomi, Rwanda. Tillgänglig:  
<http://www.landguiden.se/Lander/Afrika/Rwanda/Ekonomi> Hämtdatum: 2012-12-27

Landguiden, hemsida, (B) [elektronisk] 2011. Ekonomi, Mocambique. Tillgänglig:  
<http://www.landguiden.se/Lannder/Afrika/Mocambique/Ekonomi>. Hämtdatum: 2012-12-27

Landguiden, hemsida, (C) [elektronisk] 2011. Massmedier, Rwanda. Tillgänglig:  
<http://www.landguiden.se/Lander/Afrika/Rwanda/Massmedier>. Hämtdatum: 2012-12-27

Landguiden, hemsida, (D) [elektronisk] 2011. Politiskt system, Rwanda. Tillgänglig:  
<http://www.landguiden.se/Lander/Afrika/Rwanda/Politiskt-System> Hämtdatum: 2012-12-27

Jarstad, Anna. K; Sisk, Timothy D. 2008. *From War to Democracy: Dilemmas of Peacebuilding*. Cambridge: Cambridge University Press. Leftwich, Adrian, 2005. "Democracy and Development: Is there Institutional Incompability", *Democratization*, vol.12, nr. 5, s. 686-703.

Lijphart, Arendt, 2004. "Constitutional Design for Divided Societies", *Journal of Democracy*, vol. 15, nr. 2, s. 96-109.

Newman, Edward; Paris, Roland; Richmond, Oliver P., 2009. "Introduction". I Newman, Edward; Paris, Roland; Richmond, Oliver (red.), *New Perspectives on Liberal Peacebuilding*. Tokyo & New York: United Nations University Press, s. 3-25.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) ,(A), hemsida, [elektronisk] july 23 2007. Glossary, Civil Society Organisations. Tillgänglig:<http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=7231> Hämtdatum: 2012-12-20

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (B) ,(2008), OECD/DAC discussion paper. *Concepts and Dilemmas of State Building in Fragile Situations; From Fragility to Resilience*.

Ostheimer, Andrea E, 2010. "Transforming peace into democracy: Democratic structures in Mozambique". *African Security Review*, vol. 8 nr. 6, 15-24. 28

Paris, Roland, 2004. *Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Peiffer, James, 2004. "Civil Society, NGO:s and the Holy Spirit in Mocambique". *Human Organization*. Fall 2004; vol. 63, nr. 3; ABI/INFORM Global, 359- 372.

Ramsbotham, Oliver; Woohouse, Tom; Miall, Hugh, 2005. *Contemporary Conflict Resolution*. Andra upplagan. Cambridge: Polity Press.

Reyntjens, Filip, 2007. "Post-1994 Politics in Rwanda: problematising 'liberation' and 'democratisation'". *Third World Quarterly*, vol. 27 nr. 6, 1103-1117.

Sriram, Chandra Lekha, 2009. "Transitional justice and liberal peace". I Newman, Edward, Roland Paris and Oliver Richmond eds., (2009). "New Perspectives on Liberal Peacebuilding", Tokyo and New York: United Nations University Press. s. 112-129.

Sriram, Chandra Lekha et al., 2009. *Evaluating and comparing Strategies of Peacebuilding and Transitional Justice*. JAD-PbP Working Paper Nr. 1, 2009.

United Nations Development Programme (UNDP) (A), [Elektronisk], 2011. Countries, Profiles. International Human Development Index, Rwanda.

Tillgänglig:<http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/RWA.html>. Hämtdatum: 2013-01-08

United Nations Development Programme (UNDP) (B), [Elektronisk], 2011. Countries, Profiles. International Human Development Index, Mocambique.

Tillgänglig:<http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/MOZ.html>. Hämtdatum: 2013-01-08